

ה"ינזקא" מסטולין

(מונוגראפיה)

ס א ת

ע. בן-עזרא

ניו-יורק

תשי"א

Copyright by
A . B E N - E Z R A
2044 EAST 13TH STREET
BROOKLYN 29, N. Y.

Printed in the U.S.A. by
SHULSINGER BROS. LINOTYPING AND PUBLISHING CO.
21 EAST FOURTH STREET, NEW YORK 3, N. Y.

התוכן

דברי תודה	4
ה"ינוקא" מסטולין	6
תוי זמרה של ניגון ה"ינוקא" ל"יה אכסוף"	18
הצוואה למשפחה	19
הצוואה לחסידים	23
צאצאי ה"ינוקא"	25

דברי תודה

מקרב לבי אני מודה לר' זלמן טננבוים ולפרופ' יהושע השיל שהמציאו לי את העתקי הצוואות של הרבי ר' ישראל זצ"ל (ה"ינוקא"), ולר' יוסף זילברמן שהשאילני את תמונת הרבי, ולידידי מר שמעון אזולאי שהמציא לידי כמה תמונות וידיעות. וביחוד אני חייב תודה לאבי ר' עזרא קוסטרומצקי ולאחיו ר' אשר על שמסרו לי כמה פרטים מתולדותיו של הרבי. ויזכר לטוב ידידי ישראל זוסמן שעל־ידו הותקנו הגלופות של התמונות.

כולם, אלה שפירשתי בשמם ואלה שלא פירשתי בשמם, יעמדו על הברכה!

יום ה', ד' דחנוכה, תשי"א.

Dr. Abdul Wahid

ה"ינוקא" מסטולין

(ר' ישראל פרלוב)

מוקדש לאבי מורי ר' עזרא קוסטרומוצקי,
ההולך בדרך החסידות הסטולינית.

א. פו לי ס י ה ה ח ס י ד י ת

חבל פוליסיה, הידוע בשם הלוואי ההיתולי "נכסי מלך אביון", נתפרסם בביצותיו, ביערותיו וגם בעניות המרודה של תושביו⁽¹⁾. אבל מתארי החבל הזה העלימו על-פי רוב עין מפוליסיה החסידית, שבה ישבו רביים בעלי שם, שהשפעתם עברה את גבולות החבל, ועד לפולין ואוקראינה הגיעה.

באותו חבל ארץ היו תשע ערים שבהן היו "חצרות" רביים. ואלה הן: אוליקא, ברזנה, הורודוק, טורוב, ליבושב, ליכוביץ, סטולין, סטפין וקוידנוב. סטולין שהשתייכה למחוז פינסק, היתה המושלת בכיפה. בה ישבה השושלת של ר' אהרן "הגדול" מקארלין, מייסד החסידות הקארלינית. ר' אהרן "הגדול" היה מתלמידי "המגיד" והשתדל להפיץ את תורת רבו בליטה המתנגדית⁽²⁾. בנו ר' אשר התיישב בסטולין והמשיך את מסורת אביו. ור' אהרן, בנו של ר' אשר, הנקרא

(1) על-דבר ולותה של פוליסיה ראה שירי יעקב לרנר, "ביערי פוליסיה".

(2) עיין ד"ר ש. א. הורודצקי, ר' אהרן "הגדול" מקארלין, "הגורן", ט', עמודים 117—110; ש. א. הורודצקי, החסידות והחסידים, חלק ב'.

„סבא קדישא“, היה מחזר על ערים וכפרים להחזיר את העולם בתשובה. הוא ביסס וארגן את החסידות הקארלינית וקבע בספרו „בית אהרן“ את דמות־דיוקנה הרוחנית. לאחר מותו⁽¹⁾ מלך בנו ר' אשר. מלכותו של ר' אשר ארכה רק כשנה אחת, והוא נפטר בשנת הארבעים ושש לימי חייו⁽²⁾.

ב. ה „ינוקא“

ר' אהרן, ה„סבא קדישא“, כבר דאג בחייו ליורשו הרוחני ונתן עיניו בבנו יחידו של ר' אשר, ישראל, שהיה ידוע בשם ה„ינוקא“ מסטולין⁽³⁾. חסידי סטולין מספרים, שר' אהרן סבו היה מנענע את עריסתו של התינוק ישראל ואומר עליו: „עשרת אלפים יהודים יביטו עליך, ואתה תביט עליהם“. ועוד יספרו: פעם אחת הושיב ה„סבא קדישא“ את ה„ינוקא“ על סוס קטן ואמר: „ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו“. חסידים מוסיפים: ה„סבא קדישא“ היה קם מלפניו ואומר: „ברוך הבא, אליהו! הוא נשמת הבעל־שם־טוב“.

הזקנים שבחסידים מספרים, שבעודו תינוק התנכר ה„ינוקא“ בפקחותו ותפיסתו החדה. יום אחד כשהחזיק ה„סבא קדישא“ את נכדו ישראל, בן ג' השנים, על ברכיו, שם התינוק את רגליו על השולחן. הזקן העיר את אזנו של התינוק, שלא נאה להניח את הרגלים על השולחן, שהוא בבחינת מזבח.

(3) בית אהרן, ברודי, תרל"ה. יצא במהדורה שניה, פטריקוב, תרע"ד.

(4) נפטר י"ז סיון, תרל"ב.

(5) ט"ו אב, תרל"ג.

(6) נולד י' כסלו, תר"ל.

ובפרט כשהן יחפות. ענה התינוק: "הלא גם הכהנים הלכו יחפים על המזבח"...

ועוד מעשה, כשהיה בן ארבע שנים, אמרו לו: "הא לך אגורה ואמור איה ה'". ענה ואמר: אתן לכם שתי אגורות ואמרו לי איה אין מקומו של א'."

סיפורים אלה ודומיהם רווחים בין חסידי סטולין, ואף-על-פי שמרובה בהם היסוד האגדי, מעידים הם על תפיסתו החריפה של ה"ינוקא".

פטירתו של ר' אשר, "הצעיר", לא השאירה חלל בחסידות הקארלינית. החסידים הוותיקים היו ממשיכים לנסוע לסטולין שנה בשנה כבימי ה"סבא קדישא" ו"הצעיר". רמזיו של ה"סבא קדישא" על נכדו ישראל היה בכוחם לחזק את אמונת החסידים, כי התינוק ישראל קודש הוא מבטן אמו, והוא-הוא הרבי שלהם.

אחד ממחזקי השלשלת שלא תנותק היה הרב ר' ברוך מאנדלבוים מטורוב. הוא היה רב גדול בתורה ובקבלה, בעל התלהבות עד לידי שכחת עצמו. מספרים עליו, שפעם אחת ישב ב"שטיבל" ועיין בגמרא. מתוך התעמקות בסוגית הגמרא יצא דרך החלון אל הגנה, הסתובב שם שעה קלה ושוב נכנס דרך החלון וישב על-יד הגמרא, ולא ידע בצאתו ובבואו. בשנת תרל"ט עלה לירושלים והתעסק בקבלה ובגילוי הקץ⁽⁷⁾. ר' ברוך מטורוב שלה מכתבים לחסידי סטולין לעורר אותם שלא יתעו מן הדרך שסלל ר' אהרן הגדול, כי אם ילכו בעקבות הצאן, הוא ה"ינוקא".

(7) עיין בספרו "גודע בשערים".

דבריו עשו רושם וחסידיהם מכל הסוגים, בעלי מוחין וקצרי דעת מבין ההמון, נהרו לסטולין. ויש שהגישו ל"ינוקא" גם פיתקאות.

בהכתרת ה"ינוקא" לרבי מצאו המשכילים ענין לענות בו, וסאטירה מלאה לגלוג וזלזול נתפרסמה עליו ב"השחר"⁸.

ג. ההסידות הסטולינית

הצדיק הוא "בבחינת שושבין שמקרב הניצוצות להעלותם"⁹. "וכל המקורב לצדיק כל העשיות טובים [של הצדיק] כאילו עשאם הוא"¹⁰. וכך אמר ר' אשר, בנו של ר' אהרן הגדול: "אי־אפשר להתקרב אל הצדיק אלא או שיתן לו דבר או שיקח ממנו"¹¹. ור' אשר "הצעיר" פיתח את הרעיון ואמר: "ועיקר עבודה שבלב, הכוללת הכל, הוא על־ידי התקשרות לצדיקי הדור באמונה פשוטה — — — ההתקשרות לצדיקים פועל מאוד שלא לטעות בחשבון הנפש"¹².

ואין כחסידי הסטוליני שיקיים את המצוה "חייב אדם להקביל פני רבו ברגל" (ראש השנה ט"ז); ואפילו רבו הוא תינוק. העני שבעניים היה נוסע לסטולין לראש־השנה או ליום־כיפור. ואם לא היו לו להוצאות הדרך, היה מברית את עצמו מתחת הספסלים של קרונות הרכבת, וכך היה מגיע

(8) התגלות הינוקא בסטולין, מאת חזן מן חבריא, "השחר", ו',

עמודים 25—44.

(9) בית אהרן, עמוד 256.

(10) שם, עמוד 285.

(11) שם, עמוד 286.

(12) שם, עמוד 10.

לסטולין. כי סטולין היתה אצלו בבחינת ירושלים, ובית-מדרשו של הרבי — בית-המקדש בועיר אנפין, והרבי הוא המלך, מזרעו של דוד המלך.

ובאותם הימים של דין ומשפט לכל חי, חפץ החסיד הסטוליני להמצא בקרבתו של הצדיק, העומד כמתווך בינו ולבין קונו.

החסידות הסטולינית היא בעצם המשכה של החסידות הקארלינית. אותה התלהבות בשעת התפילה בלויית צעקות ורקיעות ברגלים, ואותה המסירות לדף גמרא⁽¹³⁾. והכל בשמחה ובטוב לב⁽¹⁴⁾, כי "העצבות מניעה גדולה בעבודת הבורא, כידוע, ואפילו אם נכשל בעבירה לא ירבה בעצבות ויבטל מעבודה"⁽¹⁵⁾. לפיכך הנגינה הוא יסוד חשוב בעבודתם של חסידי סטולין. וכך מספרים בשם "המגיד" על ר' אהרן הגדול: "כשהיה הוא אומר בערב שבת בצהרים, בניגון מיוחד לו, את "שיר השירים", נעשה רעש בפמליה של מעלה ונשתתקו כל העולמות העליונים, ומלאכי השרת פסקו מלומר שירה לפני הקדוש-ברוך-הוא. והיו מתקבצים שיירות-שיירות להאזין ולהקשיב לניגונו הקדוש, הנעים והמתוק הנלקח מעולם הניגון"⁽¹⁶⁾. וכה יאמר חוקר הנגינה החסידית מ. ש. גשורי על נגינתו של ר' אהרן הגדול: "רבי אהרן הגדול ידע לבטא בניגונו הליריים-דראמטיים מלאי דינאמיקה את צער האומה

(13) ב"א, עמוד 313, סעיף כ"ה.

(14) עיין שם, עמוד 2, סעיף ו'.

(15) שם, עמוד 3, למטה.

(16) ש. א. הורודצקי, ר' אהרן "הגדול" מקארלין, "הגורן", ט',

עמוד 110.

על גלותה וצער השכינה על בניה הגולים ושמחתה המהולה בדמעות" (17). ועל זמרת קארלין בכלל יאמר: "זמרת קארלין היא בבואה נאמנה לרוח הכללי, החב"די. ובכל זאת יפה כוח הבן מכוח האב. שניהם עולים במעלות סולם-קולות יחד, שניהם משתווים דרך שימוש בכמות הקולות, ואחרי כל זה הניגון הקארליני בזמרה חריף וממותח יותר — — — שאת לו בכשרון ההבעה המשפחתית" (18):

סגולות הנגינה של ר' אהרן הגדול עברו לבנו ר' אשר הראשון, וממנו לבנו, ר' אהרן ה"סבא קדישא". האחרון התמסר מאוד לניגוני קארלין, והחזיק בביתו מזמרים מיוחדים לכך, והוא עצמו היה מלחין ומנגן בכלי-זמר אחדים. ביחוד היו באים הניגונים לידי ביטוי במוצאי שבת ובמוצאי יום-טוב. עד שעה מאוחרת בלילה היו החסידים, עם הרבי בראש, מזמרים ומנגנים פיוטים ותפילות שיש בהם מכלות הנפש לשבת ולחג היוצאים (19).

ר' ישראל, ה"ינוקא", המשיך את מסורת אבותיו. גם הוא היה מלחין ויודע נגן בכינור ובחליל. הזמרה היתה אצלו בבחינת עבודת הקודש, וכך לימד גם את בניו. הוא בעצמו היה מלמד אותם לנגן בכינור, ולפני נטילת כלי-הזמר בידם

17) מ. ש. גשורי, "הדואר", תרצ"ג, גליון ל', עמוד 598.

18) "לחסידים מזמור", עמוד ט"ז.

19) לגשורי יש אוסף של מאתים ניגוני קארלין. עיין וו. רבינוביץ, "דער קארלינער חאסידיזמוס", עמוד 122, הערה. תל-אביב, 1935. ב"לחסידים מזמור" לגשורי ישנם התווים ל"יה אכסוף" של ר' אהרן הגדול, וקיפניס פרסם את הלחנים האלה: "ברוך אל עליון", "ותוסף אסתר" (טעאטער וועלט", ווארשה, תרס"ט, גליון 9—8), "והיא שעמדה" ("ראמאנצייטונג", 1908).

היו נוטלים את ידיהם בנטילה מיוחדת לכך. ופעם טעה בנו
אשר, הבכור, בנימה אחת, סטר לו על לחיו ואמר: "לא כך
עובדים את ה'".

את כשרונו המוסיקלי ירשו ששת בניו, ביחוד הצטיין
בנגינה בנו הבכור, ובהשפעת אשתו המשכילה נסע לקונסרט-
באטוריה בברלין. המאורע הזה גרם צער במשפחה, שראתה
בו מעין כפירה. הסוף היה שחזר בנו ה"כופר" לסטולין וגירש
את אשתו⁽²⁰⁾).

ד. ה"ינוקא" בגד לו

רבי ישראל לא היה סתם רבי המקבל פיתקאות
ו"פדיונות" ואוצל ברכה לנותנם. הוא היה בעיני החסיד
הסטוליני אדם מן הישוב, אדם פיקח הבקי בהוויות העולם
ויש לשאול בעצתו בעניני מסחר, שידוך וגם בדבר רפואה
לחולה, כי היה יודע ומבין גם בסמי רפואה.

מספרים עליו שפעם באה לפניו אשה (בראטנה אשר
בוואלין) וספרה לו על גילגול שנכנס לתוך בתה. ענה
ה"ינוקא" ואמר רוסית: "איק טשאָרטו טאקאי גילגול!"
(לעזאזל גילגול כזה) סעו לפרופסור בוורשא". אמרה לו האשה
שאין לה האמצעים הכספיים. תכף ומיד אסף ה"ינוקא" יהודים
אחדים לאספה וקיבץ ביניהם סכום של מאה וחמשים רובל,
וגם הוא נתן את תרומתו, ומסר את הכסף לאשה.

(20) "יציאות" מעין אלו ידועות ב"חצרות" הצדיקים. עיין
"מהלוקת סאנו וסאדיגורה" מאת יצחק אבן, ניו-יורק, תרע"ו; מיכל
דוידזון, "דער ליעווער רבי", הוצאת שטיין, שיקאגו, תרצ"ה.

הוא היה מעורב עם הבריות. לא נהג סלסול בעצמו. עם רב היה מדבר דברי הלכה, ועם גגר או צפע היה משוחח בנגרות ובצבעות. ואם נזדמן לו בעל-עגלה היה מטייל אתו ארוכות על-דבר סוסים וטיבם. מכאן יצא לו השם "חובב סוסים". מספרים, שפעם אחת, בליל יום-כיפור לאחר "שיר היחוד", אמר אל חסידיו בזו הלשון: "ראיתי אורווה מלאה סוסים שהיתה שייכת ל"פריץ" גדול. לעומת הסוסים היו מראות. ובאמת, למה המראות האלה? כדי שהסוסים יסתכלו במראות ויראו איך שאר הסוסים אוכלים ויטיבו לאכול גם הם. הגיעו בעצמכם, איזו אחריות יש לשומר הסוסים אם האורווה תשרף ואינה מבוטחת באחריות", וסיים: "ילדים, הבה ונאמר פרקי תהלים".

וכאשר היה נוסע לדרכו, היה מתלבש כאחד הסוחרים, נוסע במחלקה השנייה של הרכבת, ובין הנוסעים יתערב. פעם נסע רבי ישראל בתא של סוחרים. שאלוהו מה הם עסקיו, ענה להם: "עסקי בכלונסאות" (מסחר רווח בפוליסיה). ליצני הדור מוסיפים: כשהמסע עמד אצל התחנה הראה הרבי על חסידיו שבאו לקבל את פניו ואמר בחיוך: "אלו הם הכלונסאות שלי" (21).

שמו של ר' ישראל יצא למרחקים, ועד לגאליציה החסידית הגיע, ושם הוכתר בשם "הצדיק בעל המוח". בפי השרים בסביבת סטולין היה ידוע בשם "הצדיק המלומד", כי היה רבי ישראל מדבר רוסית באופן מצויין ויודע גם אשכנזית. וכשנזדמן לו תלמיד בית-הספר לציור באודיסה, דיבר אליו

(21) א. א. גולדין, מכתבים מפוליסיה, ד', "הזמן", 1912,

גליקן 179.

רוסית והתעניין בלימודיו. אף־על־פי־כן לא ידע פשרות לדרישות הזמן ודעתו לא היתה נוחה גם מן התנועה הציונית. פעם נאסר בנו של אחד החסידים בעוון ציונות. אמר עליו ה"ינוקא": "ישקול לו למטרפסיה. אין דבר. עוד שני שבועות". החסידים מוסיפים: אותו צעיר יצא לחופש ממש לאחר שבועיים²²).

רבי ישראל לא היה בעל מופת, כי הרביות הקארלינית־סטולינית אינה מדגישה את המופתים²³). בכל זאת היו חסידי סטולין מפרשים כמה מדבריו הפקחים של רבי ישראל בדרך מופת. כך, למשל, אמר על מלחמת־העולם הראשונה: "אם זאת היא המלחמה שאנחנו מצפים לה [מלחמת גוג ומגוג], אפילו תשקוט המלחמה — גם אז לא יהיה שקט גמור. בעוד עשרים או עשרים וחמש שנים תתפרץ מלחמה יותר כבדה". הוא לא היה כשאר הרביים, בני דורו, שאסרו את הנסיעה לאמריקה. על יהודי אמריקה היה אומר: "בימים אלו ישנם באמריקה יהודים יותר אדוקים מכאן. סעו לאמריקה!" והוא בעצמו רצה לראות את הארץ הזאת, אבל לא נסתייע מילתא.

בדרך כלל היה ה"ינוקא" איש עממי. הוא היה מתנהג עם חסידיו כאחד העם. יש שהיה מתלוצץ אתם וגם מכה אותם. ואם אחד החסידים זכה להצלפה מצד הרבי — לזכות גדולה נחשבה לו. כאיש דימוקרטי לא הבדיל בין עני לעשיר, כולם היו שווים בעיניו, ולא נשא פנים אפילו לחסידו העשיר לפוטיצקי מקיוב.

22) העברין הזה הוא כותב הטורים האלה.

23) עיין ב"א, עמוד 10.

כל מנהגי קארלין-סטולין היו עממיים-לבביים. כסמל לדבר היתה נגינתו של הפיוט "אדיר במלוכה" במוצאי פסח. יושבים להם החסידים אצל השולחן, זקן וצעיר, עשיר ואביון, בלי הבדל מעמד, וכל חסיד שר לו בית אחד. ואחר כך גומרים כל החסידים את סוף הבית בצוותא חדא. וכן היה הרבי פותח במוצאי החג את הפיוט "כל ברואי מעלה", והחסידים עונים "יעידון ויגידון". וכן היה שר "אשת חיל" בליל שמחת-תורה בניגון המיוחד לכך. ולרבי ישראל אין קול חזק, אבל קולו ערב, והוא מזמר בהשתפכות הנפש, והניגון משתפך לתוך נשמותיהם של קהל חסידיו. החסיד הסטוליני לא רק שומע את הקולות, אלא גם רואה אותם, רואה את עצמו בעולם אחר, בעולם שכולו חג ושמחת נפש.

תפילת רבי ישראל לא היתה בוקעת רקיעים כמו של אבותיו ז"ל, אלא שפתיו נעות, כי כן דרש ר' אשר, בנו של ר' אהרן הגדול: "כי אתה שומע תפילת כל פה — אפילו רק פה"²⁴). גם לא היה מאריך בתפילה, מלבד בתפילת מנחה של ערב שבת. וכן לא היה עובר לפני התיבה, כדרך הרביים. רק בסוף שנותיו התחיל לעבור לפני התיבה בראש-השנה וביום-כיפור.

ובעוד דבר נטה מדרך אבותיו: מעולם לא אמר תורה לפני חסידיו. הדבר הזה גרם להטלת ספק בדיעותיו התורניות של רבי ישראל. אבל למדנים גדולים שבאו אתו במשא-ומתן תורני מעידים עליו, שנהירין היו לו שבילי התלמוד. ולאמתו של דבר היה עוסק תמיד בתורה, אבל בצינעה ובלי התגדרות.

(24) עיין ב"א, עמוד 285.

הוא היה אומר: "יש הרבה רביים, אבל ה'אנכי' בעוכם".
"אם מלך הולך לישון כמלך ואינו חושב שבקומו יהיה כרועה
צאן — אינו מלך". "איננו אוהבים את ההתחפשות".

אהבתו הגדולה לכל אדם מישראל לא ידעה שיעור
ומידה. הוא היה תומך תמיכה שבועית קבועה במשפחות
שלמות, ויש שהגיעו למספר רב. וביום הפורים היה שולח
"מתנות לאביונים" ממש: דגים, בשר וגם כסף. וכל התמיכות
האלה היו בבחינת "מתן בסתר".

ולא רק חסידיו בלבד, אלא כל יהודי היה לו כבן.
כשנכנסו חיילותיו של באלאכוביץ הרשע לסטולין לעשות את
מעשיהם, הזמין אותם ר' ישראל לארוחה שמנה. ראש הגדוד
אמר לו, שלא בא לשם ארוחה, אלא לשם "ענין" אחר, אבל
הוא רוצה לדעת מי ומי הם בני הרבי, כדי שלא יגעו בהם
לרעה. ענה לו ר' ישראל: "כל אנשי העיר הם בני!" נגעו
הדברים בלבו של אותו רשע וציווה לא לפרוע פרעות בסטולין.

ה. פ ט י ר ת ו

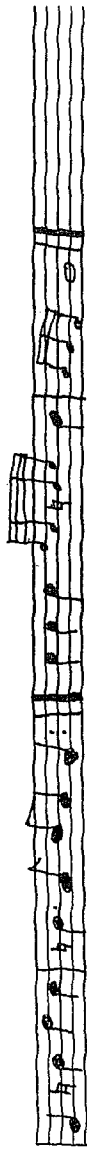
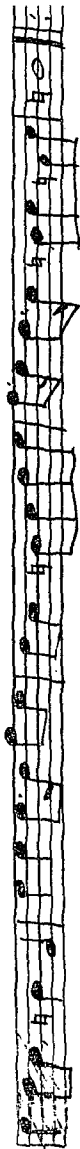
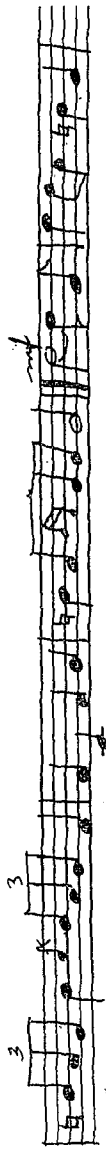
מצב אחינו בפולין המשוחררת דיכא את רוחו ומחלתו,
מחלת הלב, החריפה, ועיניו כהו מראות, והוא הרגיש שימיו
ספורים. אף-על-פי-כן, כשציוו עליו הרופאים לנסוע למעין
רחה, סירב. הוא היה אומר: "לא נירא מפני המות. מעולם
לא יראנו מפניו". לסוף תקפו עליו דברי הרופאים ונסע עם
שלושת בניו: ר' אשר, ר' אהרן ור' יעקב להומבורג אשר
באשכנז. אבל מיהומבורג לא העלו לו ארוכה. וביום ב'

דראש־השנה, שנת תרפ"ב, מת בזרועות בניו. ולאחר ראש־
השנה נקבר בפראנקפורט על־נהר־מיין.

לפני צאתו להומבורג כתב שתי צוואות, אחת למשפחה,
ואחת, בצורת אגרת, לחסידיו. צוואותיו אלו דומות בהרבה
לצוואתו של ר' אהרן הגדול זצ"ל. בצוואות אלו באים לידי
ביטוי עיקרי החסידות הקארלינית: אהבת התלמוד ומידת
הענווה, שחסידי קארלין־סטולין מצויינים בהם.

תו"י זמרה של ניגון ה"ינוקא" ל"יה אכסוף"

Andante, Religioso

הצוואה למשפחה¹

א) ככלות הנפש שורשה לא יהיו לעשות כבודי. ואם יבוא קיצי בדרך לא יוליכו לביתי. חוץ אם יהי' בקרוב איזה שעות למלינאו²), קרלין³), דרוביץ⁴).

אם יהיה מנהג המקום שמעמידים שטיבעל⁵), לא יעשו גדולה רק בינונית. ואם יהי' מנהג המקום ההוא להעמיד מצבה לא יכתבו שום תוארים⁶), רק שמי ושם אבי.

ב) בשנה הראשונה בכל הערים אשר יש שם מהמס' תופפים בצילי ילמדו עין יעקב⁷). ואם יש שם חברה ש"ס ילמדו גמרא אחת בשבילי. ובהחברות אשר אני נכתב בהם לחבר יראו לחלק הש"ס באופן כזה אשר במשך עשר שנים ילמדו כל הש"ס לשמי.

ג) הנני מבקש את בני בכל לשון של בקשה, שיתאמצו

1) את העתקי הצוואות האלה מצאתי בידי ר' זלמן טננבוים, חסיד זקן מחסידי סטולין. במקומות אחדים נמחקו האותיות, או ישנם קרעים אחדים, וחסרות מלים אחדות. את החסר השלמתי עפ"י ההעתקים הנמצאים בידי הרבי מבוסטון, הנקרא "לויצווער רבי".

אסיר תודה אני לפרופ' יהושע השיל, מנהל הארכיון לחסידות שע"י ה"יו"א", שהמציא לידי את ההעתקים הנ"ל, ובכל מקום שאני מוזכר "ארכיון" כוונתי לארכיון הנ"ל.

2) זהו הכפר מאלינובקה, סמוך לדובנה, ושם נקבר ה"סבא קדישא".

3) שם ישנם קבריהם של ר' אהרן "הגדול" ובנו ר' אשר.

4) הכוונה לדרוהוביץ, ששם נקבר אביו ר' אשר.

5) אוהל.

6) כך ציווה גם ר' אהרן "הגדול". עיין ב"א, עמוד 16.

7) ור' אהרן "הגדול" ציווה "לעשות עמי חסד של אמת וללמוד

בכל יום עד כלות שנה ראשונה עכ"פ שנים או שלשה שורות אגדה" (שם, שם).

לחנך את בניהם (גם לפעול על אחרים בכל כחם) על ברכי היהדות המסורה לנו והחסידות בסדר החינוך הישן, בלי שום פשרות. והעיקר הוא לימוד התלמוד, כמאמר חז"ל: "הלואי אותי עזבו ואת תורתי שמרו", שמתוך שעסוקים בה המאור שבה מחזירם למוטב⁸). ואפילו בדרך ארץ היא מחכמת כל יודעיה.

וכאשר יגדלו ילמדו אותם כתב ולשון ודברים הנחוצים הטבעיים, ולא כהשוטים הללו בזמן הזה אשר כל השכלתם היא קריאת מכ"ע וספרים של הבל. אך ישגיחו שיהי' המורה בא בימים והנודע בישרו. גם ישגיחו על חינוך הבנות, כי בזה תלוי עיקר היהדות והמשפחה, ויתאמצו להשיאן סמוך לפרקן. (ד) הנני מייעץ לבני שלא יתערבו בעניני הקהילות, בעניני גשמיות בכלל, ובפרט בדיני ממונות והרשות, כי נער הייתי, גם זקנתי ולא ראיתי מי שיצא בשלום בלי בזיונות. חוץ מענין תלמוד תורה ומקווה.

והעיקר הגדול הוא שלא להחניף לשום אדם בעולם, כי זה מביא בכל פעם פעולה הפוכה. כמאמר חז"ל: "כל החונף וכו' סוף נופל בידו"⁹). וזה יהי' לסימן להמסתופפים בצילי למי מבני להיות: הוא אשר לפניו כל חנף לא יבוא ולא ישא פני איש, ולא ירבה בהשתדלות למשוך אחריו אנשים, ולא יתעסק בעניני הרשות.

(8) ה"סבא קדישא" הדגיש את לימוד התנ"ך. עיין ב"א, עמוד ד'.
(9) לשון המדרש הוא: "הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו. מתוך שהיו מתעסקין בה — המאור שבה היה מחזירן למוטב" (פתיחתא דאיכה רבתי).

(10) לשון התלמוד הוא: "כל המחניף לחברו סוף נופל בידו" (סוטה י"א).

ה) אין לשום אחד מבני או מבנותי שום חלק ונחלה בכל אשר לי עד אשר ינשא האחרון שבהם, ויפטר מחוק עבודת הצבא. ואם יהי' נצרך למכור דבר מהנחלאות או מהמטלטלין מפני איזה סבה שהיא, יניחו את הכסף לפקדון. ואם יסכימו לחלק הכסף, לא יתנו להם חלקם, עד אשר ינשאו.

ו) הבית שלי אשר עומד(ת) בסארנע בהארציצע פאלעסקי⁽¹¹⁾, שייכ(ת) לזוגתי לעשות בה כטוב בעיניי. וכ"ז שתמצא לישב בסטולין שייכים לה החדרים אשר גרתי בהם, היינו: זאל⁽¹²⁾, ספאלנע⁽¹³⁾, גאָסטינע⁽¹⁴⁾, סטאַלאָווע⁽¹⁵⁾, קאָ-רידאָר⁽¹⁶⁾, פערעדניע⁽¹⁷⁾ וסוכה. עם כל המעביל הנחוץ לה. הלייכטער⁽¹⁸⁾ אשר שימשה בהם שייכים לה. ספרי התורה יחלקו בני ביניהם. אך הספר הק' של אבי זקני זצלה"ה יעמוד בסטולין כ"ז שיהי' הבית המדרש שלי קיים. והמתפללים בו יתנהגו בדרך החסידות. ואח"כ לבסוף יעשו איזה פשר ביניהם עפ"י אנשים יראי אלקים. ומהספרים הנדפסים יתנו לחתני החצי מאשר יגיע לחלקם. ומכל כלי הכסף והמטלטלין הטובים ינתן לבנותי חלק שלישי מאשר יגיע להם*.)

(11) שם של חלק העיר אשר בסרנה.

(12) טרקלין.

(13) חדר-מטות.

(14) חדר-אורחים.

(15) חדר-אוכל.

(16) פרוזדור.

(17) אכסדרה.

(18) מנורות.

°) כפי הגרסה, מכיל הסעיף ו' גם את הסעיף ז', כי בכתב-יד הארכיון חסר הסעיף הזה.

ח) לכל אחד מנכדי אשר יהי' בעת ההיא יתנו כלי של כסף גדול(ה), היינו: להנקבות יתנו לייכטער, ולהזכרים יתנו כלי גדול(ה), כמו כלי של קאָווע וכוס של אליהו. פרוס-טאַניצע או נר חנוכה וכדומה. וזה יהי' להם למשמרת עד יום חתונתם.

ט) החובות ישלמו תיכף בזמן היותר קצר, ואף אם יהי' נצרך למכור עבור זה את הנחלאות והמטלטלין והספרים¹⁹).
 ** כאשר שהבית שנתתי במתנה לזוג אשר עמד בסארני, ובשנה... מכרתי אותו... הבית אשר... לה, והיא תעשה בו כטוב כטוב בעיניה.

(כאן חתימת יד קדשו)

שמי . . .

ושם אבא נ"ע...

אנחנו החתומים מטה מעידים אשר כל הצוואה הזאת היא כתב יד של רבנו אדמו"ר הק' שליט"א וצווה לנו לאשרה ולקיימה בחתימת ידנו. וע"ז באנו עה"ח יום ב' ד' ימים לח' טבת, שנת תרפ"א, לפ"ק פה סטאלין.

נאום אליעזר ב"ר דוד מרגליות.

ונאום ישראל בנימין במו"ה יעקב

יוסף הלוי גלייבערמאן.

19) לאחר פטירתו של רבי ישראל מצאו בבית גנזיו כתבייד של קבלה וחסידות. ה"גניזה הסטוליאנית" נפרסמה ע"י ש. דובנוב ב"תולדות החסידות והחסידים", עמ' 483—477; ו. רבינוביץ "דער קאַרלינער חאַסידזמוס", עמ' 106; "ציון" שנה ה', עמ' 125, ת"ש; ב"מישור", שנה א', חוב' כ"ה.

הארכיון חסר הסעיף הזה.

20) בנוסח הארכיון כתוב כאן: "הוספה פה לסעיף ו'".

הצוואה לחסידים

ב"ה יום ה' לסדר "מה טובו", י"ב תמוז, שנת תפא"ר,
סטאלין *).

למען אחי ורעי אדברה זכרון דברים היוצאים מן הלב
לאנ"ש המקושרים בעבותות האהבה שיהי' הדברים האלה
רשומים על לוח לבם. אשר עיקר הרשימה מנקודת אבותינו
הק' זי"ע בדרך החסידות נתייסדה על דרך האמת שיהי' כל אחד
דובר אמת בלבבו, ולא ידבר אחד בפה ואחד בלב, אלא שיהי'
כל אחד תוכו כברו, ושיקיים מאמה"כ "בכל דרכיך דעהו". וכ"א
ינצור את לשונו מרע ושפתיו מדבר מרמה, ולהרחיק את עצמו
משקר, עד קצה האחרון, ומגדלות כמאה"כ "תועבת ה' כל
גבה לב", ואין אני והוא יכולין לדור בכפיפה אחת ואני תפלה
אשר יאריך השי"ת את ימינו ושנותינו בטוב ובנעימות
וברפו"ש כיד ה' הטובה. אמנם כן שהמצודה פרוסה על כל
החיים, ובהיות כי זה כל האדם, אני מבקש ומזהיר לאנ"ש
שיחי' לאחר מאה שנים שלא יהי' ביניהם שום פירוד לבבות
מכת החנפים והצבועים, כי לפנינו חנף לא יבוא. ויהי' כולם
באגודה אחת. וזה יהי' להם לאות אמת אשר מי מבני שיחי'
שיחי' בו כל המידות הללו, ולא יהי' מכת החנפים והצבועים

°) בנוסח הארכיון כתוב למעלה על גבי ההוספה הזאת: "וזכרון
הדברים והיא הוספה על הצוואה מאת אדמו"ר הרה"צ ר' ישראל זצ"ל
מסטאלין, והוא מכתב לכל אנ"ש בכת"י של א... ובחתימת והוספת
יד קדשו ז"ל".

וירחיק את עצמו מן השקר, ולא יהי' מעורב בין חוברי חבר
(ומה גם מהציונים והמזרחים בפרט, כ"א חבר ליראי ה')⁽²⁾,
ולא ילמד את בניו ובנותיו בבתי הספר אפילו של עברים.
ולא יעשה שום השתדלות להנשיאות — הוא יהי' להם לראש
ולנשיא^(**)).

כאשר עיני כהן מראות ולא אוכל לכתוב בעצמי בכ"י
צויתי לבן ביתי שיכתוב מפי כפי שקראתי לפניו והוא כותב,
והנני מקיים בח'.

ישראל בהרב מהר"ר אשר זצ"ל^(***)

20) בהעתק ר' זלמן טננבוים העיר המעתיק, כי את המאמר
המוסגר הזה כתב הרבי בין השיטין בכתב־ידו ממש. ולאמתו של דבר,
רבי ישראל אהב אהבה עזה את ארץ־ישראל. הוא עשה הרבה לטובת
הכולל הקארליני והיה שולח שליח מיוחד לאסוף כספים לטובת הכולל.
לאחר המלחמה רצה לעלות ארצה, אבל לא נסתייע הדבר.

^(**) בנוסח ר' זלמן יש מאמר מוסגר בחצאי לבנה : „מכאן ואילך
חתם וחתם ג"כ כ"ק בכ"י בזה"ל).

בנוסח הארכיון יש הוספה זו : „בנוסח האדמו"ר זצ"ל כתוב :
„(עד כאן בכתב יד איש אחר שנכתב עפ"י פקודת האדמו"ר זצ"ל, ומכאן
עד הסוף נכתב בכת"ק ממש).

^(***) בארכיון יש הוספה זו : „בפנינו עדים הח"מ חתם א"ע
הרב אדמו"ר שליט"א שמו ושם אביו על כל הגי' דכתוב לעיל יום ושנה
הג"ל וחתומות הג"ל).

צאצאי ה"ינוקא"

ר' ישראל נשא את אשתו ברכה שינדל בת ר' דוד'ל מזלאטופוליה בגיל של ט"ו שנים. היא ילדה לו ששה בנים וארבע בנות. אלה שמות הבנים: ר' אשר, ר' אהרן, ר' יעקב, ר' אלימלך, ר' משה ור' יוחנן. לאחר פטירת ר' ישראל נתחלקו הדעות בדבר יורשו הרוחני של הנפטר הגדול. החסידים המקורבים לרבי טענו שהתכוון הרבי לר' אלימלך. הסוף היה, שר' משה נשאר בתור רבי בסטולין, ר' אלימלך יצא לקארלין לשמש בכתר הרביות, ר' יוחנן יסד "חצר" בלוצק ור' יעקב ירד לאמריקה והתיישב בברוקלין של ניו-יורק. ר' אשר ור' אהרן נשארו בווארשה בלי כתר של רביות על ראשיהם.

ר' אשר ז"ל

בשנים האחרונות ישב ר' אשר בפינסק והיתה לי שם הנות של אריגים. לצערנו אין פרטים ע"ד מיתתו של ר' אשר. כפי הנראה בספה ע"י הנצים.

ר' אהרן זצ"ל

בשנות חייו האחרונות התגורר ר' אהרן בוורשה. רוב ימיו ולילותיו היה מתרוצץ מאספה לאספה להושיט יד עזרה לכלל ולפרט. הוא היה בא לכל האספות שבמחתרת, קובל על הקהל היהודי שבוורשה על שאינם מושיטים יד רחבה לפליטים הרעבים הבאים מן הערים הסמוכות. היה מתרעם על שויון־רוחו של העולם הכללי לגבי השואה שבאה על כלל היהודים, והיה מאשים את הפולנים בשנאת ישראל ונתינת יד לנצים. הוא היה מטיח דברים גם כלפי המנהיגים והרביים שברחו מפולין ועזבו את הצבור בלי רועה. בחשאי הסכים לרעיון ההתגוננות וטרח להמציא למתגוננים מזונות

וכסף. ר' אהרן כפר בעזרת הפולנים, וכאשר רצה פולני אחד להסתירהו — סרב לכך, משום שלא רצה להציל את נפשו ולהיות יוצא מן הכלל. כשהגיעו ימי הגירושים מן הגיטו, לא האמין ר' אהרן ב"חסדם" של האשכנזים וקרא למרד, לכל־הפחות להסתתר מפני חמת המציק.

כשראה את אלפי היהודים ההולכים לקראת מוות בלי שום התנגדות — קרע ר' אהרן קריעה, חלץ את נעליו, ישב על הקרקע, אמר קינות וקרא בספר איוב.

ר' אהרן עשה לו מחתרת בעלית גגו ושם התחבא מפני הרוצחים. ויש שבלילה היו משתפכים ממקום־מחבואו קולות ניגון בכיניים שהיה מוציא מתוך מיתרי כנורו ומלווה בקול חרישי: "תמות נפשי מות ישרים".

ויהי היום ובחצר שבו התגורר ר' אהרן נראו אנשי ס. ס. אוקריינים ושוטרים יהודים וקראו למתחבאים לצאת ממקום־מחבואם. במקום לצאת אל הנצים התחילו היהודים לנוס אל מקומות הסתר. האוקריינים רדפו אחרי הבורחים וירו בהם. אז ראה ר' אהרן אוקרייני רודף אחרי אשה הרה. האשה נפלה והפילה. בו ברגע בא ר' אהרן עם תיק הטלית וכנורו, שלא רצה להפרד מהם, והשתדל להוציא את הרובה מידי הרוצח האוקרייני שרצה לירות באשה. אבל הרוצח גבר עליו וירה בר' אהרן והמיתו, ודמו נשפך על כנורו השבור ותיק התפילין שלו. הי"ד!

(עפ"י ליב פינגולד, "מארגען זשורנאל", 20 בינואר, 1946)

הרבי ר' יעקב זצ"ל

ר' יעקב בא לאמריקה בשנת תרפ"ד. כאן קנה לו כמה וכמה חסידים וידידים מכל הסוגים. ביחוד יצאו מוניטין לטוב לבו הגדול, כי לא הבדיל בין יהודי לשאינו יהודי, ונקט בכלל "אין בודקין למזונות". הרבה אגדות מתהלכות על התנהגותו זו.

ביתו היה פתוח לרווחה, וכל הנכנס — יושב לו אל השלחן, אוכל ושותה כאילו הוא בביתו. לרבי יעקב היו חסידים בערים שונות באמריקה, ביחוד בדיטרויט שבאוהיא. ובכל שנה ושנה היה נוסע לפקוד את חסידיו בעיר הזאת. ויהי באביב שנת תש"ו, בבקרו בעיר דיטרויט — מת רבי יעקב מיתה חטופה ויצאה נשמתו בטהרה ביום ה', ה' אייר, ושם קברו. תנצב"ה!

אברהם אבינו

לר' אלימלך היתה חיבה יתירה לארץ ישראל. וכמה פעמים ביקר את ארצנו. ביקורו האחרון היה ערב מלחמת העולם השנייה. וכששמע ע"ד פרוץ המלחמה מיהר לחזור לקארלין, למשפחתו ולחסידיו. ושם ישב עד יומו האחרון, י"א מרחשון, תש"ג.

וזה דבר מותו הטרגי :

בח' מרחשון דפקו על דלתו של הרבי אלימלך. וכאשר נגש לפתוח את הדלת, הכה הרוצח בגרון על ראשו של הרבי. הרבי פרפר ביסורים נוראים שלושה ימים, ובי"א מרחשון נפטר מן העולם הזה. באותו יום נעלמה בתו היחידה. וכעבור שנים-שלושה ימים, גם אשתו ושני בניו הלכו להם — ואינם.

רבי ר' משה זצ"ל

גם על מות הרבי ר' משה אין לנו פרטים. כפי הנראה
גם הוא נספה עם משפחתו ע"י חבר הרוצחים.

הרבי ר' יוחנן

מכל משפחת ה"ינוקא" ניצלו מידי הרוצחים רק שלוש נפשות: הרבי ר' יוחנן עם בתו צפורה ובת אחת של בנות ר' ישראל ז"ל. שלוש הנפשות האלה מתגוררות כעת בעיר ניו-יורק.

הרבי ר' יוחנן לא רצה להשאיר בלוצק, עיר מולדתו, ולהיות בבחינת שה ההולך להשחט. הוא העדיף את מחנות הפרטיזנים ההולכים לקראת מוות בראש מורם ובזרוע גטויה. הוא עם אשתו ושתי בנותיו ברחו אל הפרטיזנים אשר ביערות פוליסיה ושם השתתפו אתם שנה שלמה בהתנפלויות ובמעשי נקמה בנצים. אחר כך גלו לרוסיה התיכונה. ברוסיה מתו

אשתו ובתו הבכירה. בשנת תש"ו הגיע הרבי עם בתו צפורה למחנה פלדרפינג אשר באשכנז והתגוררו שם חדשים אחדים עד האביב של אותה שנה. משם באו לארץ ישראל, שישבו שם שנתיים. עפ"י בקשתם הנמרצה של חסידי סטולין באמריקה, בא הרבי ובתו לארץ זו, והם יושבים בברוקלין באותו בית שדר בו אחיו הרבי ר' יעקב ז"ל. רבי יוחנן הוא יהודי פקח ונהירין לו שבילי העולם.. בראותו שהחסידות הסטולינית הולכת ומתמעטת כאן, יסד בביתו ישיבה על שם אביו זצ"ל בשם "בית ישראל". בישיבה הזאת מתחנכים ברוח החסידות הסטולינית מספר לא גדול של צעירים אמריקנים, התולים בהם כמה וכמה תקוות. אחת התקוות היא שהם יהיו הממשיכים של המסורת הסטולינית על קרקע אמריקה.

ואף-על-פי שיש לרבי יוחנן חסידים וידידים בארצות-הברית — בכל זאת, כל מעינו הוא בארץ ישראל, ובכליון עינים הוא מקוה ליום שישוב לארצנו ויחיה תחת שמי ישראל וינשום את אוירה של ארץ-ישראל.